

УДК 378
ББК 74.58

А.М. Коломієць, Н.Г. Хілько
м. Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ УЧНІВ

Постановка проблеми. Виявлення, контроль, оцінювання й облік знань учнів – важлива проблема теорії і практики навчання. Без перевірки або самоперевірки засвоєних знань, набутих умінь і навичок неможливе якісне вирішення цієї проблеми. Тому контроль знань учнів завжди був, є і буде важливою складовою навчального процесу, хоч і ставлення до нього зазнавало певних змін. Змінюються окремі форми та способи контролю знань, але його основна суть – знати, наскільки вдало відбувся процес засвоєння вивченого матеріалу, – залишається незмінною. Вона визначається самою природою процесу навчання.

Ще за радянських часів, з перших днів існування радянської школи, вчителі, організовуючи процес навчання і керуючи ним, завжди цікавилися результатами навчальної роботи, вивчали знання учнів. Проте ставлення педагогічної думки, офіційна лінія керівних органів народної освіти щодо контролю знань учнів і визначення функції цієї важливої частини процесу навчання були різними на різних етапах розвитку системи шкільної освіти.

Запровадження в Україні незалежного тестового оцінювання знань диктує необхідність психологічної підготовки учнів до такої форми опитування. Цього можна досягти, якщо, починаючи з початкових класів, систематично використовувати таку форму контролю за якістю знань. Не завжди в методичній літературі можна знайти готові до застосування тести. Тому вчителі мають бути підготовлені до структурування та використання тестів у навчальному процесі.

Аналіз наявних публікацій з проблеми. Принципи, що забезпечують ефективність контролю, сформульовані в дидактиці. Проблемами діагностики та контролю знань опікувалися В. Аванесов, Г. Атанов, Ю. Бабанський, І. Олексійчук, Л. Романишина та інші. Згідно з їхніми дослідженнями, до основних принципів контролю знань належать: повнота охоплення програмового матеріалу, достовірність, об'єктивність. Значною мірою цим принципам відповідає така форма контролю як тести.

У педагогічній літературі проблемі тестування приділяється досить багато уваги. Основні поняття педагогічної тестології визначені В. Аванесовим [1], технології діагностики та оцінювання навчальних досягнень – Т. Лукіною [4], теорія і практика створення тестів – І. Булах [2], А. Майоровим [5], М. Челишковою [7] та ін., особливості комп'ютерного тестування – Ю. Дорошенком та П. Ротасенком [3].

Невирішеними аспектами проблеми залишились особливості структурування та використання тестового контролю в загальноосвітній школі, починаючи з початкових класів.

Мета статті – показати переваги та недоліки тестового контролю знань у загальноосвітній школі та необхідність підготовки майбутнього вчителя до такого виду контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контроль та оцінювання знань, умінь і навичок учнів – невід'ємний структурний компонент навчального процесу. Виходячи з логіки процесу навчання, він є, з одного боку, завершальним компонентом оволодіння певним змістовним блоком, а з другого – своєрідною зв'язуючою ланкою в системі навчальної діяльності особистості.

За умови правильної організації навчально-виховного процесу контроль сприяє розвитку пам'яті, мислення та мови учнів, систематизує їхні знання, своєчасно викриває прорахунки навчального процесу та служить їх запобіганню. Добре організований контроль

знань учнів сприяє демократизації навчального процесу, його інтенсифікації та диференціації навчання. Він допомагає вчителю одержати об'єктивну інформацію (зворотній зв'язок) про перебіг навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Контроль – це виявлення, встановлення та оцінювання знань учнів, тобто визначення обсягу, рівня та якості засвоєння навчального матеріалу, виявлення успіхів у навчанні, прогалин у знаннях, уміннях і навичках окремих учнів та всього класу для внесення необхідних корективів у процес навчання, для вдосконалення його змісту, методів, засобів і форм організації.

Зауважимо, що складовою контролю виступає перевірка, завданням якої є виявлення знань, умінь і навичок учнів і порівняння їх з вимогами, певними навчальними програмами. У цьому випадку контроль виконується виключно з метою оцінювання знань, умінь і навичок учнів. Заключним актом контролю в такому разі є виставлення вчителем певної оцінки (балу).

Основні завдання контролю – виявлення рівня правильності, обсягу, глибини та дійсності засвоєних учнями знань, одержання інформації про характер пізнавальної діяльності, про рівень самостійності та активності учнів у навчальному процесі, встановлення ефективності методів, форм і способів їх навчання.

Отже, контроль – це підсистема в рамках системи навчання в цілому, яка реалізує притаманні їй функції, яка має свій об'єкт, свої методи. Розглянемо основні функції контролю, які передбачені системою аналізу та оцінювання знань, умінь і навичок учнів: навчальна, стимулююча, діагностуюча, виховна та оцінювальна.

Навчальна функція виявляється в забезпеченні зворотного зв'язку як передумови підтримання дієвості й ефективності процесу навчання. У ньому беруть участь два суб'єкти – учитель та учень. Тому система навчання може ефективно функціонувати лише за умов дії прямого і зворотного зв'язків. У переважній більшості в процесі навчання добре проглядається прямий зв'язок (учитель знає, який обсяг знань має сприйняти й усвідомити учень), але складно, епізодично налагоджується зворотній зв'язок (який обсяг знань, умінь і навичок засвоїв кожен учень).

Діагностуюча функція контролю й оцінки знань, умінь і навичок передбачає виявлення прогалин у знаннях учнів. Процес учіння має форму концентричної спіралі. Якщо на нижчих рівнях учіння траплялися прогалини, то буде порушено закономірність його спіральної структури. Тому так важливо виявити своєчасно ці прогалини, працювати над їх усуненням і лише потім рухатися вперед.

Стимулююча функція контролю та оцінювання навчальної діяльності учнів зумовлюється психологічними особливостями людини, що проявляється в бажанні кожної особистості отримати оцінку результатів певної діяльності, зокрема навчальної. Це викликано тим, що в процесі навчання школярі щоразу пізнають нові явища і процеси. Зважаючи на недостатній рівень соціального розвитку учням не під силу об'єктивно оцінити рівень і якість оволодіння знаннями, уміннями та навичками. Учитель своїми діями має допомогти учням усвідомити якість і результативність навчальної праці, що психологічно стимулює школярів до активної пізнавальної діяльності.

Виховна функція полягає у впливі контролю та оцінки навчальної діяльності на формування в них низки соціально-психологічних якостей: організованості, дисциплінованості, відповідальності, сумлінності, працьовитості, наполегливості, дбайливості та ін.

Відомо, що робота взаємодіючих сторін, учителя та учнів, потребує оцінки, і, в першу чергу, це стосується до учнів. Тут має своє виявлення функція оцінювання. Оцінювання діяльності учнів може здійснюватися в двох напрямках. В одному - оцінюється процес

діяльності учнів, висловлюється судження про якість протікання навчальної діяльності, про ступінь активності учня. У другому – оцінка пов'язана з результатом навчальної діяльності учня.

Окрім цих основних функцій, контроль може також виконувати функцію управління, корекції та планування. Значення функції управління визначається тим, в якій мірі забезпечується грамотне протікання навчального процесу за допомогою контролю. Функція управління виявляється в керівництві навчанням на основі запланованої навчальної взаємодії вчителя та учня. Функція корекції контролю реалізується в двох напрямках: корекція навчальних вправ і досягнення адекватності прийомів контролю навчальних завдань.

У процесі контролю реалізується й функція планування. Її значення полягає у тому, в якій мірі за допомогою контролю можна досягти ефективності в плануванні засвоєння навчального матеріалу та використання прийомів навчання, змісту та протікання навчальної діяльності учнів, своєї власної навчальної діяльності, а також у плануванні об'єктів і прийомів контролю.

Процес контролю й оцінювання навчальної діяльності учнів має базуватися на вимогах принципів систематичності, об'єктивності, диференційованості й урахування індивідуальних особливостей учнів, гласності, єдності вимог, доброзичливості. Виставляючи оцінку, учитель має володіти педагогічним тактом, виявляти високий рівень педагогічної культури. Адже «найголовніше заохочення, – зауважував В. Сухомлинський, – і найсильніше (та не завжди дійове) покарання в педагогічній праці – оцінка. Це найгостріший інструмент, використання якого потребує величезного вміння і культури» [6].

В. Сухомлинський вважав, що оцінка, будучи невід'ємною частиною процесу навчання, є завершальним етапом роботи, винагородою за роботу. Він радив учителям починати з виставлення відмінних оцінок і не поспішати вносити в журнал незадовільні оцінки учням, які з тих або інших причин не встигли засвоїти навчальний предмет. В. Сухомлинський звертав увагу на те, щоб під час перевірки знань усі учні були зайняті активною, розумовою індивідуальною працею.

Останнім часом багато науковців-педагогів і вчителів працювало і працює над удосконаленням системи контролю та оцінювання знань. З'явилась чимала кількість думок щодо цього питання. Деякі з них реалізувалися, інші – ні. Новацією в системі підсумкового контролю стало незалежне тестування. Проте, як показала практика, до такого виду оцінювання знань виявились неготовими ні учні, ні вчителі.

На жаль, в Україні у жодному педагогічному ВНЗ не викладають окремі курси та предмети, присвячені комплексу питань технологій оцінювання знань і вмінь. Як результат переважають застарілі методи, які не відповідають специфічному контексту сьогодення, або нові популярні методи, такі як тестування, які не завжди розроблені професійно. Наприклад, в Україні найбільш розповсюджені тести, що оцінюють фактові знання, застосування яких сприяє та підтримує механічне заучування, від чого більшість країн світу вже відмовились.

Нині освітяни України вивчають досвід незалежного оцінювання, зокрема тестування, в інших країнах і розробляють свою власну модель проведення оцінювання навчальних досягнень випускників середніх навчальних закладів. Практика довела, що тести мають суттєві переваги над іншими інструментами перевірки знань, умінь і навичок школярів:

- вони високотехнологічні, можуть розроблятися, проводитися і перевірятися з використанням комп'ютерної техніки;
- вимагають порівняно незначних часових затрат для застосування і перевірки;
- придатні для контролю високих рівнів навчальних досягнень;
- процес перевірки стає об'єктивним і мінімально залежить від особистої думки вчителя.

Остання з наведених вище переваг тестів над іншими засобами перевірки рівня навчальних досягнень є найбільш суттєвою, оскільки учні та їхні батьки, керівники навчальних закладів на перше місце серед вимог до оцінювання ставлять його об'єктивність.

З огляду на названі переваги, доцільно застосовувати таку форму оцінювання знань починаючи з початкових класів. Тоді за роки навчання учні будуть готові до незалежного тестування і за рівнем знань і психологічно, тобто не відчуватимуть страху перед незалежним оцінюванням.

Але, щоб досягти максимальної ефективності, тести, що застосовуються, повинні відповідати певним вимогам, які обов'язково має знати вчитель. Адже, поки система тестування в загальноосвітній школі не стала масовою і ще немає відповідного її методичного забезпечення, вчителю доведеться створювати тести власноруч.

Створення тесту – складна і клопітка робота, яка має певний алгоритм. Різними текстологами пропонуються більш детальні або узагальнені варіанти цього алгоритму, але всі вони передбачають проходження кількох основних етапів. Дотримання цієї послідовності дає можливість одержати саме тест, а не сукупність запитань у тестовій формі, які можуть містити структурні або змістові дефекти, бути в цілому невалідними. Створення надійного тестового інструменту включає: визначення мети тестування; відбір навчального матеріалу, рівень засвоєння якого необхідно перевірити; побудова специфікації тесту (визначення цілей, завдань, плану, структури тесту, зазначення вимог і правил проведення тестування, обробки результатів та їх інтерпретації); вибір форматів тестових завдань; конструювання бази тестових завдань; конструювання тесту (побудова композиції тесту в цілому) та оцінювання його валідності; визначення логістики тестування, планування часу виконання тесту та темпу виконання окремих завдань; розробка інструктивних матеріалів, форми бланку відповідей; проведення тестування з дотриманням процедур і правил тестування; обробка та аналіз результатів; встановлення валідності методу оцінювання [3, с. 38].

Щоб створити повноцінний тест, необхідно декілька років збирати статистичні дані. Можуть виникнути й інших труднощі. Досить часто зустрічається значний суб'єктивізм у формуванні змісту самих тестів, у відборі та формулюванні тестових запитань, багато що також залежить від конкретної тестової системи, від того, скільки часу відводиться на контроль знань, від структури включених у тестове завдання запитань і т.ін.

Учителю слід пам'ятати, що складаючи завдання тесту, необхідно дотримуватись низки правил, які забезпечують надійність, збалансованість інструменту оцінювання успішності оволодіння певними навчальними дисциплінами або їх розділами. Так, необхідно проаналізувати зміст завдань з позиції рівної представленості в тесті різних навчальних тем, понять, дій і т.ін. Тест не має бути перевантажений другорядними термінами, неістотними деталями з акцентом на механічну пам'ять, яка може бути задіяна, якщо в тест включати точні формулювання з підручника або фрагменти з нього. Завдання тесту мають бути сформульовані чітко, коротко і недвозначно, щоб усі учні розуміли сенс того, що у них запитують.

Важливо прослідкувати, щоб жодне завдання тесту не могло служити підказкою для відповіді на інше. Варіанти відповідей на кожне завдання мають підбиратися так, щоб виключалася можливість простого припущення або відкидання явно неправильної відповіді. Потрібно вибирати найбільш прийнятну форму відповідей на завдання. Враховуючи, що запитання, яке ставиться, має бути сформульоване коротко, бажано також коротко і однозначно формулювати відповіді. Наприклад, зручна альтернативна форма відповідей, коли учень має підкреслити слово *так* або *ні*.

Завдання для тестів мають бути інформативними, відпрацьовувати одне або декілька понять, формул, визначення і т.ін. При цьому тестові завдання не повинні бути громіздкими або дуже простими. Варіантів відповідей на завдання повинно бути, по можливості, не

менше п'яти. У якості неправильних відповідей бажано використовувати найбільш типові помилки.

Ми не вважаємо, що тестування може повністю замінити звичайні форми перевірки знань. Але основна їх перевага – це простота і швидкість, а також те, що тести сприймаються більшістю учнів як своєрідна гра. Тим самим знімається страх, стрес, невпевненість у своїх знаннях. Досвід показує, що застосування тестового контролю дає такі педагогічні результати:

- 1) раціональніше використання часу уроку;
- 2) охоплення більшого обсягу навчального матеріалу;
- 3) швидке встановлення зворотного зв'язку з учнями і визначення рівня засвоєння матеріалу;
- 4) можливість визначити прогалини в знаннях і уміннях і внесення відповідних корективів;
- 5) тестова перевірка дисциплінує учнів, індивідуалізує роботу з учнями;
- 6) стимулюється саморозвиток учнів, підвищується їхній пізнавальний інтерес.

Висновки. Систематичне проведення контрольних заходів за допомогою складених на вищому рівні інструментів контролю дозволяє школам формувати підготовлених учнів у різних галузях знань, готових застосовувати накопичений багаж знань будь-якої хвилини. Саме таких випускників у даний час, і в майбутньому потребує наша країна.

Проте до ефективного використання тестового контролю вчитель має бути добре підготовленим, а тому до **напрямів подальших наукових пошуків** відносимо визначення теоретичних і методичних основ підготовки майбутнього вчителя до організації тестового контролю знань.

Література:

1. Аванесов В.С. Определение исходных понятий теории педагогических измерений // Педагогические измерения. – 2005. – № 2. – С. 17-20.
2. Булах І.Є. Тестовий контроль та проблеми його стандартизації // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. – К.: ІСДО, 1996. – Ч.4. – С.112-114.
3. Дорошенко Ю.О. Достовірність комп'ютерного тестування: Навчально-методичний посібник / Дорошенко Ю.О., Ротаєнко П.А. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 176 с.
4. Лукіна Т.О. Технології діагностики та оцінювання навчальних досягнень: Навчально-методичні матеріали. – К., 2007. – 62 с.
5. Майоров А.Н. Теория и практика создания тестов для системы образования. – М.: Интеллект-Центр, 2002 – 56 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. – Т.3. – К.: Рад. школа. – 1977. – С.67.
7. Чельшкова М.Б. Теория и практика конструирования педагогических тестов. – М.: Логос, 2002. – 432 с.

У статті розглядаються переваги та недоліки тестового контролю знань учнів загальноосвітньої школи, починаючи з початкових класів. Розглядається проблема створення та використання тестів як педагогічна проблема.

Ключові слова: тестовий контроль знань, тестове опитування, створення тестів.

В статье рассматриваются преимущества и недостатки тестового контроля знаний учеников общеобразовательной школы, начиная с начальных классов. Рассматривается проблема создания и использования тестов как педагогическая проблема.

Ключевые слова: тестовый контроль знаний, тестовый опрос, создание тестов.

The article touches advantages and lacks of test control of knowledges of students of general school are examined in the article, since initial classes. The problem of creation and operation of the tests as pedagogical problem is considered.

Keywords: test control of knowledges, test questioning, creation of tests.